

Actes de les
**III Jornades d'Estudis
Locals de Felanitx**

13 i 14 de desembre de 2013
Saló d'Actes de la Casa de Cultura de Felanitx

Coordinació i edició
Miquel Àngel Vicens i Siquier

Consulta *on line*
www.amicsclosos.cat/3jornades

EDICIONS AMICS DELS CLOSOS

Dipòsit Legal PM-588-2015
Impremta Institut, juny 2015

In memoriam

Miquel Barceló i Perelló

Pere Xamena i Fiol

PRESENTACIÓ

La celebració i publicació de les III Jornades d'Estudis Locals de Felanitx han estat marcades per la desaparició de dos *Homenots*, verdaders prohoms del coneixement i de la Cultura de Felanitx. El novembre de 2013 ens deixà Miquel Barceló *Pereió*, mestre de mestres, figura principal en l'estudi de les societats andalusines. El maig de 2015 ho féu Mn. Pere Xamena, coneixedor com pocs de la Història de Felanitx i de Mallorca. Valgui aquest llibre com el nostre primer homenatge a aquestes dues figures. Seguirem el camí que ens deixaren, cuidarem el seu llegat!

Les Jornades d'Estudis Locals promouen el coneixement i difusió del nostre àmbit més proper de qualsevol disciplina científica o humanística, representen una oportunitat per aprofundir en aquest coneixement de determinades temàtiques d'àmbit local, per donar sortida a estudis i treballs de joves investigadors o de persones que, sense més pretensions, gaudeixen d'un temps per a la recerca. Sense aquest espai, tot això quedaria arraconat dins l'àmbit privat dels autors, sense possibilitat de que fossin consultats, utilitzats, ampliat, millorats o, per què no, criticats. La ciència avança gràcies a una lectura crítica i constructiva de les aportacions que s'han realitzat amb anterioritat.

El desembre del 2013 es complien els 5 anys de la presentació en societat de l'Associació d'Amics dels Closos de Can Gaià, de la nostra primera assemblea general. Allà dibuixàrem un full de ruta, una declaració d'intencions respecte a la protecció, difusió i posada en valor del Patrimoni de Felanitx. Els Amics dels Closos no aspiren més allà d'esdevenir una eina per ajudar a assolir aquests objectius fundacionals. Un complement, una mà per cobrir més terreny, per arribar més enfora, més aviat. Una veu crítica o de suport. Un company de viatge per a les institucions públiques o privades.

Com a celebració d'aquests 5 anys impulsarem, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Felanitx i l'ajut de *BTP-Vacances* i *Grup 3000*, la reedició d'unes Jornades d'Estudis Locals, ja que aquestes s'integren a la perfecció en la raó de ser de l'associació. Recordem que l'any 2000, dins dels actes commemoratius dels 700 anys de la fundació de la Vila de Felanitx es varen realitzar les primeres Jornades d'Estudis Locals de Felanitx, dos anys més tard es realitzarien les segones.

Ara apareixen publicades les terceres. Som conscients de la tardança en la seva publicació i en volem demanar disculpes, els desitjos de què les actes es publicassin en paper, i no tant sols en digital, ens va fer esperar a què les disponibilitats pressupostàries fossin favorables. Aquest mes de febrer els Amics dels Closos prenguérem la decisió de no esperar més i fer una publicació *on line*. Quan ho teníem pràcticament tot apunt, sorgí l'oportunitat de publicar-les en paper a la qual ens hi aferràrem. La feina la teníem feta tant sols s'havia d'ajustar a les noves necessitats . De tot el que ha passat se n'aprèn i l'experiència ha estat enriquidora.

Des del principi, la intenció dels Amics dels Closos va ser que les Jornades d'Estudis Locals presentassin una certa regularitat. L'organització de les terceres, portava implícit el compromís d'organitzar unes noves edicions. Per tot això, anunciam la celebració de les quartes Jornades l'any 2016, amb el compromís ferm de què ens esforçarem pel que el temps entre la celebració i publicació de les actes sigui l'adient. Des d'aquestes línies volem convidar a participar-hi!

Felanitx, juny de 2015

Miquel Àngel Vicens i Siquier

President de l'Associació dels Amics dels Closos de Can Gaià

SUMARI

Presentació	2
Prehistòria i Patrimoni Històric	
<i>El poblat des Rossells i el seu context cultural i territorial</i>	9
Javier Rivas i Bartomeu Salvà	
<i>Les intervencions arqueològiques d'equips estrangers a Mallorca durant el franquisme: Els cas de l'equip alemany amb Otto Herman Frey</i>	19
Alejandra Galmés i David Javaloyas	
<i>Com s'elabora un projecte arqueològic? El cas dels Rossells</i>	31
Paloma Salvador	
<i>Planificació i gestió de recursos per a la campanya arqueològica Es Rossells</i>	37
Dario Weiss	
<i>El treball de camp a Es Rossells</i>	43
Marion Deprez i Celia González	
<i>El patrimoni perdut: el cas del Castell de Santueri</i>	47
Xisco Bergas i Rafel Font	
<i>Turisme i Patrimoni. Reflexions a l'entorn d'una experiència als Closos de Can Gaià</i>	57
Raquel Barceló, Almudena Briones, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
<i>Turisme i Patrimoni. Aspectes teòrics per a la planificació de projectes de turisme arqueològic</i>	65
Almudena Briones, Raquel Barceló, Llorenç Oliver i Miquel Àngel Vicens	
Patrimoni industrial, geològic i hidrològic	
<i>El patrimoni geològic de Felanitx</i>	77
Guillem Mas, Lluís Moragues, Joan Mestre i Manuel Espinosa	
<i>Les fonts de Felanitx en el marc del Catàleg Il·lustrat de les fonts de Mallorca</i>	89
Pedro Fidel Castro	
<i>La mineria del carbó a Felanitx: Geologia, història i activitat extractiva</i>	99
Lluís Moragues, Guillem Mas i Manuel Espinosa	
<i>La terra de gerrer de Felanitx: Una aproximació geològica i industrial</i>	111
Lluís Moragues, Joan Mestre, Guillem Mas i Manuel Espinosa	

<i>La pedra de marès de Felanitx: Patrimoni cultural i natural</i>	123
Guillem Mas	
Miscel·lània	
<i>Felanitxers fora de Mallorca, 1599-1650</i>	137
Onofre Vaquer	
<i>El retaule de Sant Isidre del Convent de Felanitx</i>	145
Amàlia Salas	
<i>Felanitx 1968: acte homenatge a l'artista Joan Miró</i>	155
Xisca Veny	
<i>200 anys de rellotges de sol a Felanitx</i>	159
Sebastià Roig	
<i>Es Lledoner, una cooperativa d'ensenyament</i>	171
Antoni Vicens i Jerònima Múñoz	
<i>Tipologies de sòls i la seva influència sobre la producció i qualitat del raïm de vinificació a Felanitx</i>	183
Joan Rosselló i Jaume Vadell	

FELANITXERS FORA DE MALLORCA, 1599-1650

ONOFRE VAQUER BENNASAR

Vaquer, O. 2015. Felanitxers fora de Mallorca, 1599-1650. *III Jornades d'Estudis Locals de Felanitx: 137-143*

INTRODUCCIÓ

A les I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx (2001) presentarem una comunicació sobre migracions a Felanitx als inicis de l'edat moderna. Cal dir que un greu error tipogràfic inserí un llarg llistat d'immigrants a Mallorca, pàgines 258-322 (64 pàgines), que no corresponia a la comunicació. Allà destacàvem la emigració de felanitxers a Sardenya, les fonts mallorquines donen poques notícies dels que emigren, si hem documentat més felanitxers a Càller (Sardenya) és perquè allà consultarem l'arxiu arquebisbal.

A l'arxiu diocesà documentam els mallorquins morts fora de l'illa que havien deixat la dona a Mallorca. La font són els concessos matrimonials o llicències per casar quan la viuda es vol tornar casar i una sèrie de testimonis asseguren la mort. Ens permet conèixer la causa i les circumstàncies de la mort: per malaltia, per mort violenta, per

naufragi, per pesta estant captiu... També el viatges dels morts i dels seus companys, així com els llocs on moren. La font permet estudiar els immigrants que es casen a l'illa i els seus testimonis amb les seves professions i viatges, així com l'edat en que emigren. Sovint els minyons de 12 anys se'n van de casa seva a córrer món i es posen per mossos a vaixells i fins i tots se'n van amb els exèrcits. Els mallorquins que han estat molts d'anys fora han de seguir el mateix procediment, per demostrar que són fadrins o viudos, per poder-se casar. Un nin de Porreres als 10 anys va a ciutat, puja a una nau flamenca i va a Palerm on està 6 anys, aprèn l'ofici de calafat, se'n va a Nàpols, es posa a servir a un capità, entra a l'exèrcit, va a Gènova, a Milà, a Flandes, després fa el camí de Flandes al revés anant a Milà i a Gènova i va a la guerra de Catalunya, torna a Mallorca als 38 anys i es vol casar. Altres tindrien una vida tan novel·lesca, entre els que hi hauria felanitxers, però no tornaren i

no els hem pogut documentar. Els immigrants els hem posat a la nostra pàgina web www.llinatgesdemallorca.com.

SOLDATS

Mallorquins sortien de l'illa per ser soldats. Cal dir que no hi havia obligació de ser soldat fora de l'illa, sols de formar part de les milícies per defensar la costa en cas d'invasió. Tos els homes entre 16 i 60 anys no impeditos eren homes d'armes, feien la seva vida, tenien les armes a casa seva, feien instrucció els diumenges dematins assenyalats i en cas d'invasió a la costa, a toc de campana es concentraven per sortir a camí als invasors (vegeu Vaquer, 1988: 628-640). Els soldats eren voluntaris i mercenaris. Hi ha virreis que volen fer lletes forçoses però tindran l'oposició dels jurats. Sorpren que homes casats se'n vaguin voluntaris fora de l'illa en temps de guerra. La majoria de soldats que moren fora de l'illa moren de malaltia, però alguns moren de ferida de guerra. Molts de soldats servien poc temps, n'hi havia que desertaven, però altres servien molts d'anys com el felanitxer Joan Nadal que serví 20 anys. A Mallorca es formaren companyies amb comandaments mallorquins per anar a lloc com Llobardia, sud de França o Catalunya.

Vegem alguns soldats felanitxers fora de l'illa:

1) **Joan Nadal** de Felanitx el 1600 presenta una suplicació on diu que "ha sido soldado por espacio de veynte años en Flandes y Nápoles... y en servicio de su magestad ha recibido muchas heridas y encuentros dellas que ha quedado... estropeado de una mano y pie", ja que rebé ferides d'arcabús a la ma i braç esquerre i als ronyons (ARM, A., lligall VI, núm. 151).

2) **Joan Bordoy**, f. d'Esteve, morí el 1635 a les illes de Sant Honorat i Santa Margarita (APF, Def.). Aquestes illes, davant Cannes, pertanyien a França que declarà la guerra a la monarquia hispànica, foren ocupades per

les galeres d'Espanya entre 1635 i 1637. Hi anaren molts mallorquins amb la lleva del virrei don Alonso de Cardona. D. Miquel de Santacília, comte de Formiguera, a les hores procurador reial, anà amb una companyia d'infanteria a la conquesta de dites illes, hi anaren també la companyia del capità Onofre Pastor Safortesa, la de don Gregori Vilallonga i altres. Algunes foren enviades a Milà. Als conessos es citen molt mallorquins que hi moriren de malaltia. Quan foren preses les illes els tragueren i anaren a Gènova (Con.).

3) **Sebastià Alou**, f. de Mateu, natural de Felanitx, el 7/05/1647 diu que fa 12 o 13 anys que coneix a Joan Frexes de Barcelona de les illes de Sta. Margarita on foren soldats dos mesos, se'n anaren a Gènova i arribaren a Barcelona, on ha estat en sa casa moltes voltes, dit Alou tornà a Mallorca i Frexes quedà a Barcelona, als 3 anys caigué en treballs dels que fou condemnat a anar a galeres 7 anys, al arribà a la galera trobà a dit Frexes, restaren al mateix banc, vinguts a Mallorca. amb dites galeres foren alliberats i Frexes es quedà a Mallorca, el temps que estaven a la galera sempre deia que era fadrí. Altres testimonis diuen que Frexes caigué en desgràcia i es retirà de Barcelona per temor de la justícia, després fou capturat i condemnat a galeres, ha servit en les d'Espanya 10 anys. Pere Joan Juan Padrines, vicari de Felanitx, diu que Alou és persona digna de consideració i fama i se li pot donar crèdit (Con.). El pare Mateu Alou havia casat el 25-8-1582 amb Pareta Gayà, filla d'Arnau. Ell fou batiat el 14-9-1608 (RF).

4) **MONTSERRAT, Pere**, àlies Gat. 12/01/1640: de Felanitx, casat amb Joana [Juan] Padrines. **Bartomeu Cerdà**, conrador de Felanitx, de 30 anys, l'ha conegut molt, fa 9 anys se'n anaren junts amb la companyia de don Gregori Vilallonga i als 3 mesos a un lloc que es diu Bersano, de l'estat de Milà, li prengué mal i als 20 dies morí, tindria aleshores 28 anys, el va veure morir i

enterrar a l'església de Sant Víctor. **Joan Banús**, de Felanitx, de 36 anys, diu que se'n anaren junts per soldats a Itàlia fa 9 anys, als 3 o 4 mesos, estant a Bersano de l'estat de Milà prengué mal de febres fortes i a una posada on estaven allotjats als 20 dies morí, el va veure enterrar a l'església de Sant Víctor, un germà seu **Cristòfol Montserrat** prengué la sua roba, al venir a Mallorca portà la nova a la dona que es posà com a viuda, quan morí tindria 27 o 28 anys. La viuda es casa a Felanitx amb Antoni Capó, fill de Jaume, de Binissalem (Con.). Era fill de Cristòfol, fuster, que havia casat el 1600 amb Miquela Caldentey. Ell era el tercer fill, fou batiat el 16/03/1607 i el 16/07/1628, als 21 anys, casà amb Joana Juan Padrina (RF). El lloc on morí, Bersano, es troba entre Savona i Alessandria, en el camí de Milà. Bartomeu Cerdà era fill de Bartomeu i de Magdalena Bordoy, fou batiat el 24/11/1609 i es casà el 15/08/1629 amb Bonaventura Colom (RF).

5) **Miquel Joan Artigues**: fadrí, f. d'Antoni del Pujol, morí de ferida de guerra als estats de Milà el juliol de 1633 (APF, Llibre de Defuncions). Abans de partí feu testament amb el notari Joan Bonet de ciutat el 22 de maig (Rosselló-2009). La mare era Miquela Ramon. Ell fou batiat el 5/04/1606, era el segon fill de 4 (RF).

6) **Antoni Lopes (Lopis)**. 14/06/1630: natural de Felanitx. Bartomeu Rigo de Montuïri, conrador de 38 anys, el conegué a Mallorca i a l'estat de Milà, es comunicaren per espai de 4 o 5 anys, anava de malagana i trobant-se a Alexandria de la Palla li reforçà la malaltia i morí de febres i dolors, farà 6 anys, en casa d'un amic seu, el va veure mort, era de 42 anys, tenia un cop a la mà. La viuda Joana López i Garí, diu que visqueren junts 6 anys i se'n anà per soldat en la companyia del capità Mir fa 6 anys, rebé una carta de dos **germans Adrover** de Felanitx que escrigueren a un oncle seu de que era mort, López era petit i rosset d'uns 40 anys (Con.). López i Llopis és el mateix llinatge. Antoni

Llopis, fill de Bartomeu, casà amb Joana Garí, filla de Pere el maig de 1603, tingueren fills el 1604, 1606 i 1616 (RF).

7) 30/05/1611: Joan Lladó, baster de Mallorca, de 30 anys, diu que fa 2 anys un soldat de Felanitx, que es deia **Orell**, vingué a Mallorca. amb les galeres de Gènova i li demà per Antoni Florit, digué que era mort

Resumint, hem trobat 8 soldats felanitxers a Llombardia, 3 dels quals hi moriren, dos de malaltia i un de ferides de guerra, 2 anaren a les illes de Santa Margarita i Sant Honorat, un hi morí de malaltia, altra serví 20 anys a Flandes i Nàpols.

CAPTIUS I RENEGATS

Els corsaris de les repúbliques nord-africanes vassallàtiques de Turquia, sobretot Alger, capturaven persones a naus i a terra i els venien com esclaus. Als concessos matrimonials trobam notícies d'aquests captius quan moren a Barbaria i la viuda, que viu a Mallorca, es vol tornà casar. Una sèrie de companys que han estat captius, ja alliberats, relaten la seva mort. La redempció dels captius és podia fer pel pagament dels rescats per la família a través de mercaders, o rescats de grups fets per frares mercedaris i trinitaris amb el suport econòmic de la monarquia, o en fuites. Martínez Torres (2004) ha estudiat 43 redempcions fetes pels frares en que s'alliberaren 6.369 captius, però no dona els llistats i no sabem si hi havia mallorquins. Trobam poques notícies de felanitxers captius i més del XVI que del XVII. L'any 1513 pels rescats de Joan i Guillem Vilasclar, 156 felanitxers donaren diners o blat (Rosselló, 1978). El 1503 Guillem Huguet era captiu a Bugia, el 1593 declaren que Antoni Barceló de Felanitx havia estat captiu 15 anys i el 1568 que Desmàs Orell havia estar captiu a Alger i rescatat per 45 lliures i se'n anava a Alger a alliberar captius cristians (Vaquer, 2001: 254).

Alguns capturats per moros i portats captius a Barbaria renegaven de la fe cristiana i es feien musulmans. El famós historiador francès Bartolomé Bennasar, junt amb la seva dona, han explicat molt bé la vida dels renegats a partir dels processos inquisitorials fets a tot el Mediterrani als renegats que tornen, moltes vegades venint en cors, fugen i es presenten als Inquisidors que els perdonen, com és el cas del felanitxer Bartomeu Darder. Jo he consultat els processos inquisitorials de la primera meitat del XVII de renegats davant la Inquisició de Mallorca que junt amb les notícies que sobre captius ens donen els conessos seran objecte d'una publicació apart. El captiu que renegava havia d'alçar un dit i dir unes paraules en àrab que volen dir que "No hi ha més Déu que Déu i que Mahoma és el seu missatger", alguns no entenien el que deien, un recita davant els inquisidors les paraules i diu que volen dir que Mahoma és la segona persona de la Santíssima Trinitat, i Antoni Jordi diu que Mahoma ressuscitarà. No tenim notícies dels renegats que no tornen a no ser que fossin denunciats, com Francesc Verdera, capturat pels moros el 1599, que casà amb una mora, dirigità un desembarc a Cala Murta, serà un important corsari, morirà lluitant contra venecians i serà cremat per la Inquisició en estàtua el 1644. Probablement fossin felanitxers 2 renegats establerts a Constantinoble: Rafel Obrador i Antoni Prohens (1688). Són citats per Natividad Planas (1991). Encara no he vist els processos on se'ls cita. Planes ha identificat 87 renegats mallorquins i 171 captius entre 1579 i 1743 però no ens dona el discurs de la seva vida ni els noms de tots ells.

Vegem un renegat felanitxer.

Bartomeu Darder, renegat de la vila de Felanitx, de 27 anys. Es presentà voluntàriament davant el Sant Ofici el 5/01/1632. Va dir que feia 7 anys, anant per mariner a un vaixell, junt a l'illa d'Eivissa els agafà una tempesta que els tirà a la costa de

Barbaria, on varen estar 5 dies a l'illa que diuen dels pisans, arribà una nau de moros i els captivà i portà a Alger. El vengueren a un turc que es deia Mal Mataga, el qual li donava molts mals tractaments perquè renegués, un dia el seu patró amb altres dos turcs el penjaren dels peus cap amunt i el cap per avall i li donà 100 bastonades a les plantes dels peus, un altre li donà 100 bastonades a l'esquena i el tercer turc altres 100 bastonades a la panxa, per escapar de la mort renegà de paraula de nostra fe, però no de cor. El circumdaren però no feu altres cerimònies de moro. Sempre tingué gran desig de tornar a terres de cristians i es concertà amb altre captiu cristià. Fa 20 dies sortiren d'Alger i en fa 5 arribaren a Formentera, sortiren per fer llenya ell i altres dos renegats, s'amagaren fins el dia següent, pujaren a la torre i feren senyals per a que gent d'Eivissa anés a per ells, als 3 dies mariners amb una barca els portaren a la vila d'Eivissa on es presentaren al comissari del Sant Ofici que els va remetre amb un bergantí. Va dir que volia viure dins la nostre Santa Fe i demanà perdó. Fou absolt *ad cautelam* (AHN, Inquisición, 862: f. 4 v.-5 v.).

Trobam un renegat famós que per alguns és de ciutat i per altres de Felanitx o de la ciutat. Bennassar (1989) ens diu:

el mallorquí **Francesc Verdera**, natural de Felanitx, fou capturat per moros entre Eivissa i València el 1599 quan tenia 18 anys. Renegà als 20 anys, casà amb Fàtima, una morisca filla d'un andalús expulsat el 1609, de la que va tenir varis fills. Convertit en Saím va fer carrera com a corsari, fou arràez o capità d'una galiota de la flota argelina, fins i tot feu un desembarc a Mallorca i una ràtzia a les costes de França capturant a molts de cristians. El 1639 feu una campanya a l'Adriàtic, morint en combat contra venecians a La Valona amb quasi 60 anys. Els venecians destruïren una gran flota barbaresca. A un procés inquisitorial declaren 25 testimonis, la majoria captius

molt de temps a Alger, i fou cremat en estàtua el 1644. Bartomeu Amengual, mariner mallorquí havia remat entre la xusma de la que Verdera era contramestre. Havia preparat una possible tornada mitjançant cartes a familiars, a una tia i una cosina. La seva cosina Catalina havia presentat una d'aquestes cartes als inquisidors. Deia que havia renegat de boca i no de cor per alliberar-se dels mals tractaments que li havien donat tantes bastonades que l'havien donat per mort. Es mostrà bondadós amb els captius mallorquins. No tornà però es reservà la possibilitat de fer-ho.

Un procés inquisitorial que resumim deixant en la llengua en que està escrit, que és el castellà ens diu:

Francisco Barbera (Verdera), *natural de la ciudad, renegado en Argel, de nombre moro Saim, difunto. 23 testigos, la mayoría habían sido cautivos en Argel, dicen que renegó hace muchos años, iba vestido de moro, comía y bebía con los moros, estaba casado con mora de la que tenía hijos, hacía oficio de cómitre¹ contra cristianos, después fue arreez y capitán de una galeota y con ella salía en corso y cautivaba cristianos, cautivó algunos en el puerto de esta isla, hacía 6 años que en la batalla de La Valona peleando contra los venecianos lo mataron de un balazo, lo enterraron en la sepultura de los moros como arraez y capitán de galera. Fue calificado de apóstata mahometano el 7/06/1643 y se acordó proceder contra su memoria. Un edicto de citación llamaba a los hijos, nietos, descendientes, herederos y cualesquiera personas que pudiera interesar, para que vinieran a la sala de la audiencia de este Santo Oficio para alegar en la defensa de su memoria. No se presentaron parientes. Se nombró defensor a don Miquel Mut, abogado de presos del Santo Oficio, que juró*

–

1: Còmit, era el que donava ordres a la xusma que remava a les galeres.

hacer bien su oficio. El 27/02/1644 se ratificaron los testigos. El defensor tomó apuntamientos para ordenar su defensa y alegó que algunos decían que hacía bien a los cautivos cristianos mallorquines, se podía presumir que habría renegado de boca pero no de corazón con intención de huir a tierra de cristianos, por estar falto de pruebas por haber pasado todo en tierra de infieles no podía presentar pruebas y pedía misericordia. Se acordó que su memoria fuese condenada y sacada en estatua que represente su persona en auto público de fe, con sus huesos si pudiesen ser habidos, y relaxada a la justicia y brazo seglar. Ejecutose el 2/04/1645 (AHN, Inquisición, 863: 119 v.-121).

Les informacions que dona Bennassar serien d'un procés diferent del que hem resumit, segurament perquè alguns familiars es presentarien a defensar la seva memòria. El que a un procés es digui que és de Felanitx i altre que és de ciutat es deuria a que hauria nascut a un lloc i viscut a un altre. No seria un homònim perquè als dos processos mor a La Valona.

ELS EMIGRATS LABORALS

La majoria d'emigrants se'n van per fer feina a altra lloc, alguns són menestrals com el Joan Vadell, fuster, mort a Càller el 1599 (Vaquer, 2001: 256), però la majoria són pagesos. Hi ha dos llocs on emigren molts de mallorquins per fer de conradors: l'illa de Sardenya, on hi ha molta terra i poca població, i les comarques valencianes d'on han expulsat els moriscos el 1609.

Entre els felanitxers que emigren a Sardenya trobam a **Úrsula Julià**, filla de Jaume, que l'1/05/1589 havia casat a Felanitx amb Bartomeu Reus, fill d'Antoni, de Selva (RF). El 24/05/1602 Sebastià Capó, d'Inca, tender, habitador de la ciutat, de 34 anys, diu que fa

3 anys anà a Càller on tractà el matrimoni en sa casa, va estar malalt i molts mallorquins li digueren que la muller morí de malaltia, farà dos anys, anà a sa casa amb molts mallorquins i donà el *pesà* (condol), ell tornà a Mallorca. El marit declara que a Càller morí la dona i tots els fills, ell estigué malalt i millorà, casarà amb Coloma, filla de Pere Florit, a Felanitx (Con.).

Antoni Mas i J. Ll. Monjo (2002) han estudiat l'emigració de mallorquins a les terres deixades pels moriscos, sobre tot a la Marina Alta. Coneixem els noms i llinatges de molts d'ells però de la majoria no coneixem el poble d'origen, si bé diuen que hi havia felanitxers a Oliva i Xaló. Als concessos entre els que emigren al regne de València trobam un felanitxer que deixa la dona a Mallorca i que havia estat desterrat i que el mataren a Dénia per robar-li, i un altre que es casà allà.

Baptista Adrover, pagès natural de Felanitx habitador de Lluçmajor, havia casat amb Pereta Avellà. El 10/05/1645 Miquel Noguera, bracer de Lluçmajor, de 40 anys, diu que fa 10 anys el va trobar a la ciutat de Dénia on treballava de pagès, fa 8 o 9 anys el mes de setembre, havien veremat, ell volia vendre el bestiar que tenia per tornar a Mallorca, i a Dénia uns camarades seus el mataren amb escopetades, va veure que l'aportaven mort i l'enterraren a la parròquia de dita ciutat, li digué el vicari que volia escriure a sa muller. Joan Montserrat, conrador de Lluçmajor, de 33 anys, l'havia conegut a Mallorca i fa 10 anys el tractà al regne de València, fa 9 anys, al setembre, estant a Llíber, li arribà nova que l'havien mort a terra de Dénia a una alqueria per robar-li els diners que aportava, als dos o tres mesos anà a la casa o alqueria on l'havien mort i l'amo de casa, que es deia Baptista Estarga, li digué que ell i dos missatges de Lluçmajor (Miquel i Nicolau Thomàs) l'havia trobat mort, ferit d'escopetades, li mostraren el lloc on l'havien mort i on havien posat una creu, als

missatges se'ls pot donar crèdit, també li digué Andreu Avellà, cunyat de dit Baptista, que estava una llegua lluny. La vda. Pereta diu que s'hi va casar a Lluçmajor i al cap d'un any ell per certa *pendència* fou desterrat i se'n anà a València fa 14 anys i al setembre de fa 9 anys el mataren al terme de la ciutat de Dénia, segons li escrigué el seu germà Andreu i també ho ha sabut per persones que l'han vist mort i es posa com a viuda. La viuda casa amb Miquel Sastre, vdo., a Lluçmajor (Con.).

Antoni Pi de Felanitx (sic) havia casat amb Maciana Sala de Parcent, regne de València. L'1/02/1649, Gabriel Roca, mercader de Mallorca. domiciliat a Dénia, de 40 anys, diu que vivien a Benidoleig, a una llegua de Dénia del Marquesat, i que farà 2 anys dita Maciana parí una filla i morí, la va veure morir i enterrar, si Pi fos casat ho sabria. Antoni Sitjar, conrador de Porreres, de 31 anys, diu que té un germà casat a Benidoleig del marquesat de Dénia, coneixia a Maciana de Felanitx i de dit lloc i el mes d'agost farà dos anys que *jo havia anat* allí per ajudar a fer la pansa a *mon germà* i li digueren que la muller d'Antoni Pi era morta feia 3 o 4 dies, va veure a Pi portar dol de viudo, sap que no s'ha tornar casat i han vinguts plegats a Mallorca. Antoni Pi, de Santanyí, de 44 anys diu que el 13 d'agost farà 3 anys es casà al poble de Parcent del regne de València amb Maciana, hi va estar un any i 5 dies, al cap dels quals morí de part d'una filla, la va veure morir i enterrar en l'església de Benidoleig i no s'ha tornat casar (Con.). El que dins el mateix document es digui unes vegades que és de Felanitx i altres de Santanyí es pot deure que hauria nascut a una parròquia i haver viscut a altra. A Felanitx el 19/11/1581 casen els pares Gabriel Pi, viudo, àlies Pasqual, i Praxedis Santandreu, un fill Antoni és batiat el 20/07/1604 i és confirmat el 1610 (RF), per tant tindria 44 anys el febrer del 1649 i si diu que és de Santanyí seria perquè hi hauria

viscut, encara que un porrerenc digui que ha conegut la dona a Felanitx.

Sols hem documentat la mort d'11 felanitxers fora de l'illa d'un total de 445 mallorquins i 61 immigrants casats amb mallorquines.

BIBLIOGRAFIA

BENNASSAR, Bartolomé i Lucile, 1989: *Los cristianos de Alà. La fascinante aventura de los renegados*. Madrid: Nerea.

MARTÍNEZ TORRES, José Antonio, 2004: *Prisioneros de los infieles. Vida y rescate de los cautivos cristianos en el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVII)*, Barcelona: Edicions Bellaterra.

MAS I FORNERS, Antoni; MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís, 2002: *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*. Govern de les Illes Balears, Conselleria de Presidència.

PLANAS, Natividad: "Les majorquins dans le monde musulmans à l'époque moderne", dins *Mélanges de la Casa de Velázquez*, t. XXVII-2. Madrid, 1991, pp. 115-128.

ROSSELLÓ VAQUER, Ramon, 1978: *Cronicó felanitxer 1500-1550*. Felanitx.

VAQUER BENNASAR, Onofre, 1988: *Una Sociedad del Antiguo Régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVI*. T. II. Mallorca.

VAQUER BENNASAR, Onofre, 2001: *Migracions a Felanitx als inicis de l'edat moderna*. A *I Jornades d'Estudis Locals de Felanitx*. Felanitx: Ajuntament.

VAQUER BENNASAR, Onofre: *Captius i renegats al segle XVII. Mallorquins captius entre musulmans. Renegats davant la Inquisició de Mallorca*. Palma: El Tall, 2014.

SIGLES

APF: Arxiu Parroquial de Felanitx

ARM: Arxiu del Regne de Mallorca

AHN: Archivo Histórico Nacional (Madrid)

RF: Reconstrucció de Famílies de Felanitx (inèdit)

Con: Concessos matrimonials (Arxiu Diocesà de Mallorca)

La reconstrucció de famílies de Felanitx, entre mitjan segle XVI i mitjan segle XVII, la férem a partir dels llibres sacramentals per calcular l'edat al matrimoni, l'esperança de vida, el número de fills etc. per la nostre tesi doctoral. Qualque dia la posarem a la nostra web de llinatges (www.llinatgesdemallorca.com).